

KICHIK MAKTAB YOSHIDA O‘QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI ZAMONAVIY TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR KONTEKSTIDA

Abdulxamidov Izzatullo Shuhratillo o‘g‘li
Andijon davlat pedagogika instituti,
Pedagogika yo‘nalishi 2-bosqich magistranti
0009-0005-8306-7191
izzatulloabdulxamidov@gmail.com
+998912917779

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19428536>

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda o‘quv motivlarini shakllantirishning psixologik xususiyatlari zamonaviy ta’limni raqamlashtirish sharoitida tizimli va kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda yosh davrining motivatsion va kognitiv xususiyatlari, ichki hamda tashqi motivatsiya omillari, raqamli ta’lim muhitining psixologik ta’sir mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. O‘zbek psixolog olimlarining nazariy qarashlari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida boshlang‘ich ta’lim bosqichida barqaror o‘quv motivlarini rivojlantirishning samarali shart-sharoitlari aniqlashtiriladi.

Kalit so‘zlar: o‘quv motivi, kichik maktab yoshi, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, raqamli ta’lim muhiti, bilish faolligi, psixologik rivojlanish, pedagogik innovatsiya.

Аннотация: В тезисе комплексно анализируются психологические особенности формирования учебной мотивации у детей младшего школьного возраста в условиях цифровизации современного образования. Рассматриваются возрастные когнитивные и мотивационные характеристики, внутренние и внешние факторы мотивации, а также психологические механизмы влияния цифровой образовательной среды. На основе научных взглядов узбекских ученых и современных педагогических подходов обосновываются условия формирования устойчивой учебной мотивации в начальной школе.

Ключевые слова: учебная мотивация, младший школьный возраст, внутренняя и внешняя мотивация, цифровая образовательная среда, познавательная активность, психологическое развитие.

Abstract : This thesis provides a comprehensive analysis of the psychological characteristics of forming learning motivation in primary school children within the context of digital transformation in modern education. It examines age-related cognitive and motivational traits, intrinsic and extrinsic motivational factors, and the psychological mechanisms of digital learning environments. Based on the scientific views of Uzbek scholars and modern pedagogical approaches, effective conditions for developing sustainable learning motivation in primary education are substantiated.

Keywords: learning motivation, primary school age, intrinsic and extrinsic motivation, digital learning environment, cognitive activity, psychological development.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi tashabbusi bilan qabul qilingan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi¹ hamda O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar umumta’lim maktablarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish,

ta’lim sifatini oshirish va o’quvchilarning zamonaviy kompetensiyalarini shakllantirishni nazarda tutadi².

Mazkur jarayon ta’limning texnik infratuzilmasini yangilash bilangina cheklanmay, uning psixologik-pedagogik asoslarini ham qayta ko’rib chiqishni talab etadi. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim bosqichida o’quv motivlarini shakllantirish muammosi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki kichik maktab yoshi shaxs rivojlanishining senzitiv davri bo’lib, aynan shu bosqichda bilishga qiziqish, o’z-o’zini baholash, ijtimoiy moslashuv va muvaffaqiyatga erishish motivlari shakllanadi.

Kichik maktab yoshida bola o’yin faoliyatidan tizimli o’quv faoliyatiga o’tadi. Ushbu o’tish jarayoni motivatsion tuzilmaning qayta tashkil topishi bilan xarakterlanadi. Agar mazkur davrda o’quv motivlari to’g’ri yo’naltirilsa, kelgusida mustaqil ta’lim olishga tayyor, ichki ehtiyoj asosida bilim egallovchi shaxs shakllanadi.

Nazariy asoslar va psixologik yondashuvlar

O’quv motivatsiyasi muammosi psixologiya fanida keng o’rganilgan. Motivatsiya shaxs faoliyatini harakatga keltiruvchi ichki va tashqi omillar tizimi sifatida talqin etiladi. Kichik maktab yoshida motivatsiya tizimi hali barqarorlashmagan bo’lib, u pedagogik ta’sirga sezgir hisoblanadi.

E.G’oziyev o’z tadqiqotlarida kichik maktab yoshida o’quv motivlari o’qituvchi shaxsi, ta’lim mazmuni va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog’liqligini ta’kidlaydi³. Olimning fikricha, o’quvchi muvaffaqiyatni boshdan kechirgan sari uning ichki motivlari mustahkamlanadi.

B.R.Qodirov esa bilish faolligini motivatsiyaning asosiy mexanizmi sifatida ko’rsatib, muammoli vaziyatlar yaratish va mustaqil fikrlashni rivojlantirish orqali ichki motivatsiyani kuchaytirish mumkinligini asoslab beradi⁴.

Shuningdek, motivatsiya nazariyasida ichki va tashqi motivlar farqlanadi. Ichki motivatsiya bilim olish jarayonidan qoniqish hosil qilish bilan bog’liq bo’lsa, tashqi motivatsiya baho, rag’bat yoki ijtimoiy maqom bilan belgilanadi. Boshlang’ich ta’lim bosqichida tashqi motivlar ustunlik qilsa-da, pedagogik jarayonning maqsadi ularni ichki motivlarga transformatsiya qilishdan iborat.

Kichik maktab yoshining psixologik xususiyatlari. Kichik maktab yoshidagi bolalarda emotsional sezgirlik yuqori bo’ladi. Ular kattalar bahosiga sezgir, ijtimoiy ma’qullanishga intiluvchan va taqlid mexanizmlariga moyil bo’ladilar. Ijtimoiy-kognitiv nazariyaga ko’ra, bolalar boshqalarning xatti-harakatlarini kuzatib, ularni o’z faoliyatlariga tatbiq qiladilar, bu esa ularning ijtimoiy va emotsional rivojlanishini mustahkamlaydi (Bandura, 1986)⁵. Shu yoshda bolalar muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlikni boshqalar bilan solishtirib baholashga intiladi, bu esa ichki va tashqi motivatsiyaning shakllanishida muhim rol o’ynaydi.

Ularning tafakkuri asosan vizual-obrazli xarakterga ega bo’lib, abstrakt tushunchalarni bosqichma-bosqich qabul qiladilar. Kognitiv psixologiya tadqiqotlariga ko’ra, bu yoshda bolalarning xotira va diqqat imkoniyatlari cheklangan bo’lib, ular yangi ma’lumotni konkret va vizual shaklda qabul qilganda bilimni tezroq va mustahkam o’zlashtiradilar (Willingham, 2009)⁶. Shu sababli pedagogik jarayonda vizual materiallar, rangli diagrammalar, animatsiyalar va interaktiv topshiriqlardan foydalanish tavsiya etiladi, chunki bu bolalarning bilishga qiziqishi va bilish faolligini oshiradi.

Mazkur yosh davrida muvaffaqiyatga erishish motivi va muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivi shakllanadi. Agar bola o’quv faoliyatida tez-tez muvaffaqiyatsizlikka duch kelsa, u o’qishga nisbatan salbiy munosabat hosil qilishi mumkin. Shu sababli pedagogik jarayon **differensial va qo’llab-quvvatlovchi xarakterga ega bo’lishi**, har bir bolaning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, kichik maktab yoshida motivatsiya tizimi hali barqarorlashmagan bo’lib, o’quvchilarning muvaffaqiyatga intilishi va o’zini baholash qobiliyati pedagogik yondashuvlar bilan faol qo’llab-quvvatlanishi lozim (Bandura, 1986; Willingham, 2009).

Shuningdek, bu yoshda ichki motivatsiyani rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bolaning o‘z-o‘zini baholash imkoniyati va muvaffaqiyatga erishish hissi kuchaytirilsa, u yanada mustaqil bilim egallashga intiladi. Pedagogik jarayonda farzandlarning individual xususiyatlari, diqqat va xotira imkoniyatlari, shuningdek, ijtimoiy va emotsional holatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan darslar, ularning o‘quv motivatsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu yondashuv bolalarda muvaffaqiyatsizlikdan qo‘rqmaslik va yangi bilimlarni qiziqish bilan o‘rganish qobiliyatini rivojlantiradi.

Natijada, kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik jarayonni tashkil etish, ularning ichki va tashqi motivatsiyasini uyg‘unlashtirish, bilim egallash jarayonini samarali va barqaror qilish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalar va motivatsion jarayon

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini interaktiv, vizual va dinamik shaklga keltiradi. Multimediyaviy resurslar, animatsiyalar, interaktiv topshiriqlar va adaptiv platformalar kichik maktab yoshidagi bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladi. Raqamli muhit tezkor teskari aloqa berish, individuallashtirish va o‘quv jarayonini monitoring qilish imkonini yaratadi.

Bunday sharoitda o‘quvchi o‘z muvaffaqiyatini ko‘rib boradi, bu esa kompetentlik hissini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, raqamli vositalardan noto‘g‘ri foydalanish, ya’ni jarayonni haddan tashqari ball va reyting tizimiga bog‘lab qo‘yish ichki motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun raqamli ta’lim muhiti shaxsga yo‘naltirilgan va mazmunan boy bo‘lishi lozim.

Raqamli texnologiyalar pedagogik maqsadga muvofiq qo‘llanilganda, ular o‘quvchilarda mustaqil izlanish, refleksiya va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘quv motivlarining barqarorlashuviga olib keladi.

Xulosa

Kichik maktab yoshidagi bolalarda o‘quv motivlarini shakllantirish murakkab va ko‘p omilli psixologik jarayon hisoblanadi. Ushbu yoshda emotsional sezgirlik yuqori, tafakkur vizual-obrazli xarakterga ega, va muvaffaqiyatga erishish hamda muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivlari shakllanish jarayonida bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kichik maktab yoshida motivatsiya tizimi hali barqarorlashmagan bo‘lib, pedagogik ta’sirga sezgir.

Ichki va tashqi motivatsiyani uyg‘unlashtirish, o‘quv jarayonini differensial va qo‘llab-quvvatlovchi tarzda tashkil etish, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Shuningdek, o‘z-o‘zini baholash imkoniyati va muvaffaqiyatga erishish hissi bolalarda ichki motivatsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar pedagogik jarayonda interaktiv, vizual va adaptiv shaklda ishlatilganda, o‘quvchilarda mustaqil izlanish, refleksiya va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Shu bilan birga, jarayonni faqat ball va reyting tizimiga bog‘lash ichki motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun raqamli ta’lim muhiti shaxsga yo‘naltirilgan, pedagogik maqsadga muvofiq va mazmunan boy bo‘lishi lozim.

Natijada, kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik jarayonni tashkil etish va raqamli texnologiyalarni maqsadga muvofiq qo‘llash, ularning ichki va tashqi motivatsiyasini uyg‘unlashtirish orqali o‘quv motivatsiyasini barqaror rivojlantirish imkonini beradi. Bu esa boshlang‘ich ta’limning samaradorligini oshirish va o‘quvchilarda mustaqil bilim egallashga tayyor shaxslarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘xati

1. **O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi.** Boshlang‘ich ta’limni modernizatsiya qilish va raqamlashtirish bo‘yicha qo‘llanma. Toshkent, 2021.
2. **O‘zbekiston Respublikasi Prezident Administratsiyasi.** “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. Toshkent, 2020.
3. **Turumbetova N.** Multimediyaviy vositalar yordamida o‘quv faoliyatini samarali tashkil etish // Ta’limda Raqamli Texnologiyalar. 2022. №1(3). S. 8–15.
4. **Abdramanova M.** Raqamli ta’lim muhiti va boshlang‘ich ta’limdagi motivatsiya // O‘zbekiston Ta’lim Innovatsiyalari. 2021. №4(5). S. 11–19.
5. **Qodirov B.R.** Bilish faolligi va ichki motivatsiya // Pedagogika va Psixologiya Tadqiqotlari. 2019. №2(7). S. 22–30.
6. **G‘oziyev E.** Kichik maktab yoshida o‘quv motivatsiyasi // O‘zbekiston Psixologiya Jurnal. 2020. №3(12). S. 45–53.
7. **Willingham D.T.** Why don’t students like school? San Francisco: Jossey-Bass, 2009.
8. **Bandura A.** Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986.